

НАУКОВИ ЗАПИСКИ
ПРОРОСНАСНИ ДРЕВНИ НАСТАВНИ АРХИВНИ

НАУКОВИ ЗАПИСКИ

Tom I

НАУКОВИ ЗАПИСКИ
ПРОРОСНАСНИ ДРЕВНИ НАСТАВНИ АРХИВНИ

57
H 53

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том I

25453

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1951

БІБЛІОТЕКА
Природознавчого Музею
АН-УРСР

*Присвячується
п'ятнадцятиріччю з дня смерті
Івана Володимировича Мічуріна*

Відповідальний редактор канд. біол. наук *Г. В. Козій*, секретар редколегії
К. А. Татаринов, члени редакційної колегії: д-р біол. наук *А. С. Лазаренко*
(відділ ботаніки), д-р геол.-мін. наук *В. Г. Ткачук*, канд. геол.-мін.
наук *С. І. Пастернак* (відділ геології) і канд. біол. наук *П. П. Балабай*
(відділ зоології).

ПЕРЕДМОВА

Після возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській радянській державі в західних областях Української РСР відкрились широкі можливості і перспективи розвитку всіх галузей народного господарства, культури і науки.

Виконуючи рішення партії та уряду, президія Академії наук Української РСР організувала у м. Львові відділи інститутів та наукових установ, які стали центрами наукової роботи в західних областях України.

В цьому році Рада Міністрів Союзу РСР ухвалила реорганізувати ці відділи у філіал Академії наук Української РСР.

У 1944 р., з перших днів після звільнення Львова від тимчасової окупації, розпочав свою роботу і науковий природознавчий музей Академії наук Української РСР, який перетворився в один з найбільших наукових і культурних закладів України.

Історична IV сесія ВАСГНІЛ, завершення суцільної колективізації в західних областях України, перетворення м. Львова у важливий індустріальний центр поставили перед колективом музею ряд завдань.

Цим випуском „Наукових записок“ ми починаємо публікацію наукових праць музею. В „Наукових записках“ Львівського наукового природознавчого музею друкуватимуться роботи, присвячені питанням вивчення фауни, рослинності, флори і мінеральних багатств території Української Радянської Соціалістичної Республіки.

У першому томі „Наукових записок“ вміщені матеріали, що висвітлюють найбільш цікаві і важливі для нашого народного господарства питання флори і рослинності, фауни і мінеральних багатств Української РСР, зокрема північно-східних Карпат, Закарпаття і басейну верхньої течії Дністра (Прикарпаття). Роботи ботанічного відділу охоплюють вивчення флори східних

Карпат, Прикарпаття та лісостепових районів Української РСР, висвітлюють питання біології і розвитку деяких видів шипшин. Роботи зоологічного відділу, присвячені розв'язанню питань краєзнавчої паразитології (Закарпатська область), подають нові відомості про зоогеографічне розміщення деяких рідкісних видів ссавців, розповідають про харчування птахів на виноградниках Закарпатської області.

БОТАНІКА

**МОДРИНА ПОЛЬСЬКА (*LARIX POLONICA* R A S I B.)
У СХІДНИХ КАРПАТАХ**

(Поширення та лісогосподарське значення)

Г. В. Козій

Досі вважалося, що на території західних областей України природно поширені дев'ять видів класу хвойних, а саме: *Taxus baccata* L., *Abies alba* Mill., *Picea excelsa* Link., *Larix europaea* D.C., *Pinus cembra* L., *Pinus silvestris* L., *Pinus mughus* Scop., *Juniperus communis* L. та *Juniperus nana* Willd.

Із зазначених дев'яти три види (*Picea excelsa* Link., *Pinus silvestris* L. та *Juniperus communis* L.) зустрічаються і в східних областях. Проте слід відзначити, що з 9 згаданих видів лише 8 вважалися досі за автохтонні породи на українських землях. Щодо виду *Larix europaea* D.C., то до недавнього часу флористи мали сумнів у тому, що єдиним відомим місцезнаходженням його є Манява (Горгани). Різні автори неодноразово висловлювали припущення, що модрина в Маняві з'явилася внаслідок культивування й насаджена у XVIII ст.

В своїх дослідженнях А. Сьродонь (1927) прийшов до висновку, що манявське місцезнаходження модрини є природне, автохтонне, що вона належить до виділеного М. Рациборським (1890) виду *Larix polonica* R a s i b.

Ця стаття ставить своїм завданням розповісти про природне місцезнаходження роду *Larix* на Україні та звернути увагу лісоводів на дуже цікаву з лісогосподарського погляду породу наших східно-карпатських лісів — польську модрина.

Як відомо, в Європі є кілька географічних рас роду *Larix*, значення яких, географіка, зв'язки споріднення та лісівничі властивості, як і властивості деревини, досі ще в належній мірі не вивчені й не оцінені. А тим часом народногосподарські інтереси вимагають докладного їх вивчення, оскільки модрини взагалі належать до порід порівняно швидкозростаючих, а до того ж дають високоякісну будівельну деревину і займають перше місце серед хвойних порід за міцністю і пружністю.

На території Європи ще недавно відрізняли два поліморфних, широко трактованих види модрини — *Larix sibirica* Ledb на північному сході Європи і в Сибіру та *Larix europaea* D. C. у горах південної Європи.

Останнім часом, на основі докладнішого вивчення *Larix sibirica* Ledb. на величезних просторах її євразійського ареалу, було визначено принаймні чотири географічних раси. В одній

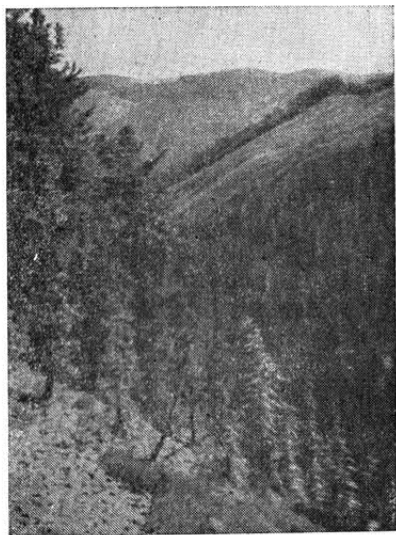

Рис. 1. Загальний вигляд модриново-кедрового лісу в Карпатах.

із своїх праць, написаних у 1947 р. і присвячених модрині сибірській, Н. В. Диліс виділив з останньої вид *Larix Sukaczewii* (*L. sibirica* Ledb. oec. rossica Suk.), поширений на європейському північному сході, на Уралі та почасти в західному Сибіру. Таким чином, сибірська модрина у вузькому розумінні — *L. sibirica* Ledb. s. str. — разом з її п'ятьма виділеними Н. В. Дилісом відмінами була відтиснута на схід, в Азію.

Ще 1890 р. Рациборський так само виділив з *Larix europaea* D. C. s. l. яскраво відмінну расу модрини, названу модриною польською (*Larix polonica* Racib.). Деякі систематики пробували трактувати її як відміну, або як географічний екотип європейської модрини, що займає середнє положення між модриною європейською та сибірською (В. Сукачов, 1934). Проте детальніше вивчення її морфологічних, біологічних і лісівничих ознак дає право стверджувати, що модрина польська є окремим видом.

Польські флористи, а тим більше лісівники, до недавнього часу майже зовсім не відрізняли польської модрини від європейської, і природні насадження модринових лісів або модринової домішки у мішаних природних лісах вважали за модрину європейську. В зв'язку з цим літературні дані про види модрин на території західних областей України треба критично переглянути. Вважалося, що на території західних областей Української РСР *Larix europaea* D. C. зовсім не росте, що вона поширена лише в Карпатах, поза межами наших областей — у Татрах і на Польській низовині, де вона утворювала раніше великі модринові ліси (Шафер, 1913).

Ще й тепер модрина значно поширена в лісах на Любелщині й Радомщині та в північних лісових масивах Рипінського району над р. Дрвениця. Шафер вважає, що ця модрина наближається до відміни *L. sibirica* Ledb., var. *rossica* Regel.

Єдиним природним місцезнаходженням модрини на території західних областей України вважалися Горгани біля Маняви, про що пише Гербіх (1861), висловивши й свій сумнів щодо природності цього місцезростання. У 1866 р. він знову згадує цю модрину, маючи певні дані щодо її походження.

Пізніші дослідники, ґрунтуючись на припущеннях Гербіха, також вважали манявську модрину культурного походження.

Шафер (1913) зазначає, що в східних Карпатах модрина не росте, зустрічається вона лише в румунських Карпатах та в Семигорі.

Домін (1930) також вважає неприродним місцезнаходження модрини в Маняві.

Єдиним дослідником, що висловив погляди, протилежні своїм попередникам, був А. Сьродонь (1927). Сьродонь доводить, що модрина в Маняві росте вже понад 150 років у буково-ялиновому лісі, в горах, на висоті 671 м над рівнем моря, близько 2,5 км від монастиря „Скит в Маняві“. На його думку неприпустимо, щоб вона була посаджена в горах, коли у XVIII столітті майже неможливо було дістати насіння цієї порівняно рідкісної тоді породи. Тим більше схиляється він до такої думки, що всього лише 35 км південніше, на території нинішньої Закарпатської області, в Брустурах, росте модрина, автохтонність якої не викликає ніяких сумнівів.

Сьродонь вважає, що місцезростання модрини в Брустурах, яке Домін відносить до карпатської відміни європейської модрини, є найкращим доказом того, що модрина в Маняві є автохтонною, причому карпатська відміна європейської модрини в розумінні Доміна збігається з карпатською расою польської модрини в розумінні Шафера.

Всі інші місцезростання модрини на території західних областей Української РСР (Заліщики, Станіслав, Дрогобич, Стрий, Сколе, Лавочне, Дора, Жаб'є, Ватонарка та інші), видимо, мають культурне походження.

Таким чином, лише А. Сьродонь висунув твердження про наявність природних місцезростань модрина у східних (радянських) Карпатах, одночасно стверджуючи, що цю модрина слід вважати за одну з відмін *Larix polonica* Rasib.

Слідом за Шафером та іншими польськими дослідниками досі вважалося, що модрина польська має дуже обмежений

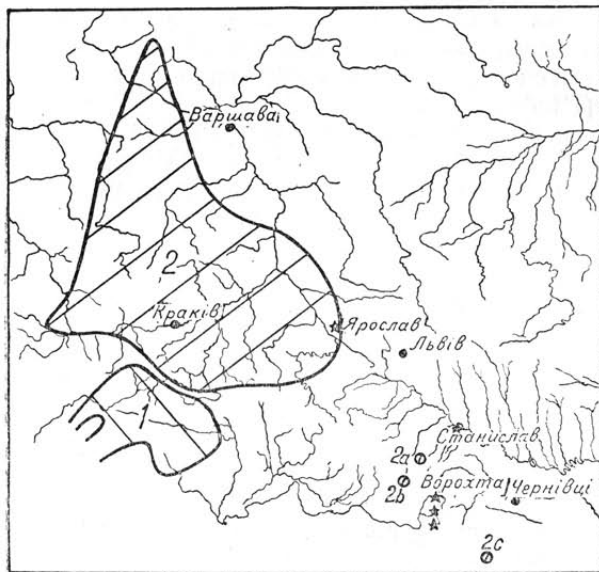

Рис. 2. Ареал двох видів модрина: 1 — *Larix europaea* і 2 — *Larix polonica*. Штриховка — суцільне поширення; * — окремі викопні знахідки; 2a — суцільне місцезростання *L. polonica* поблизу Маняви, у Горганах; 2b — суцільне місцезростання *L. polonica* поблизу Брустури у Закарпатті; 2c — молдавське суцільне місцезростання *L. polonica* в Челяві.

ареал, займаючи відокремлену площу в Пенінах та спорадично трапляючись у північних Бескидських пасмах (див. карту). Головною областю поширення її, за Шафером, є високорівнинна Польща, відокремлена від Карпат Сілезькою та Сандомирською улоговинами. Відомості про знаходження її в інших місцях вважалися сумнівними, а знаходження в східних Карпатах цілком заперечувалося.

Не так давно нам пощастило виявити у східних Карпатах, а саме в Брустурах, природне місцезнаходження польської модрина.

16 вересня 1948 р. ми уважно оглянули його. Подаємо короткий опис цього місця.

Кедровий ліс у долині потоку „Кедрин“ під полониною Побита поблизу с. Брустури (Верхне-Устьчорняцьке лісництво, Тересівського лісгоспу). Нахил 20—45°, експозиція південна й південно-західна. Площа понад 5 га. Окремо розсіяні кедрові групи ростуть вже 280—300 р. Поруч з групами чистих старих кедрових насаджень трапляються також мішані ялиново-модри-

Рис. 3. Ліс „Кедрин“. На передньому плані модрина і кедр.

нові насадження (з березою). Кедрина помітно переважає на кам'янистих субстратах.

На площині розміром понад 500 м² зареєстровано: повнота (зімкненість крон) 0,7—0,8. Пересічна висота верхнього ярусу 19 м.

Склад порід I ярусу:

Pinus cembra L. 7¹ в середньому 140 р., середній діаметр 47 см.

Larix polonica Rasib. 2 в середньому 125 р., середній діаметр 38 см.

Picea excelsa Link. 1.

Betula pubescens Ehrh. (поодинокі дерева).

Приріст по діаметру: у кедрів 10 річних кілець дають 9 мм ширини; у модрина 10 річних кілець дають 5 мм ширини.

Висоту дерев змірено висотоміром Фаустманна, приріст визначено буровом Пресслера.

¹ Десята частина складу деревостану.

II ярус (підлісок) рідкий.

Sorbus aucuparia L., *Picea excelsa* Link.

Pinus cembra L., *Betula pubescens* Ehrh.

Fagus sylvatica L. (дуже рідко).

III (трав'янистий) ярус; проективна повнота 85%.

Vaccinium myrtillus L. 50.

V. vitis idaea L. 1.

Calamagrostis villosa Mut. 30.

Lycopodium annotinum L. 1%.

Rubus caesius L. 1%.

Melampyrum silvaticum L. 1%.

IV (наземний) ярус — 60%.

Leucobryum glaucum (Hedw.) Schimp.

Andreaea petrophila Ehrh.

Plagiothecium undulatum Br. eur.

Cladonia silvatica L.

Cladonia elongata Jacq. Hoffm.

Підсумовуючи наші дані та критично оцінюючи дані попередніх дослідників, ми можемо вважати точно встановленими два місцезнаходження *Larix polonica* Racib. на території східних Карпат, а саме: Манява (Горгани) і Брустури, а також одну в румунських Карпатах (Грінтеску і Антонеску, 1924) поблизу наших державних кордонів над р. Бистрицею, у південно-західній Молдавії (Ceahlau — Челяві; див. карту).

Знахідки модрина польської у східних Карпатах і наявність природних місцезростань її в румунських Карпатах дають змогу розглядати в новому освітленні питання географічного поширення модрина польської. Карпатська модрина з вузьколокального ендеміка північних Бескидських пасм, як вважали її польські ботаніки, стає деревною породою значно більшого поширення. Наявність природних місцезростань її на значних віддаленнях, в областях, що лежать поза сферою великих зледенінь, ставить по-новому питання про минуле цього виду, вимагає нових досліджень для визначення справжнього сучасного ареалу її та систематичних зв'язків з іншими видами цього цікавого роду.

В зв'язку з цим великого інтересу набуває повідомлення проф. М. І. Котова (рукопис) про знайдену ним в 1947 р. модрина європейську в урочищі Бербенескул при підйомі з півдня на гору Піп-Іван на висоті 1000 м над рівнем моря, у верхів'ях річки Бальтазул.

Є всі підстави вважати, що в цілому рід *Larix* в недавньому минулому мав значно більше поширення у східних Карпатах. Доказом цього твердження можуть служити чорногорські знахідки макроскопічних решток модрина у торфовищах під Брескулом, Маришівською та в Арджелюжі (Г. Козій, 1950).

Модрина польська заслуговує на серйозну увагу. Досі вона нічим не відрізнялась в лісівничій практиці від модрина європейської, перед якою, однак, за даними Я. Міклашевського

(1910), Я. Єдлінського (1932) та інших авторів, має ряд дуже цінних переваг.

Модрина польська різниться від модрина європейської морфологічними, біологічними та лісівничими ознаками. Розповімо коротенько про деякі біологічні й лісівничі її властивості.

Рис. 4. Гілки *Larix polonica* Racib., a — гілка з шишками; b — луска (покривна і плودуча).

Модрина польська потребує родючих, свіжих, добре провітрюваних ґрунтів та відзначається найбільшою продуктивністю в мішаних насадженнях з тіньовими породами (бук, смерека). Природне поновлення відбувається великими гніздами при відсутності (або при усуненні) лісового покриву. Проте як порода порівняно світлолюбна, вона кращі наслідки дасть при штучній культурі у повних насадженнях з тіньовими породами, що забезпечить велику продуктивність насаджень та високий процент ділової деревини.

У чистих модринових насадженнях і в суміші з світловими породами модрина польська утворює потовщений щаблюватий окоренок, має низько спущену крону, що негативно відбивається на формі деревного стовбура.

Як порода значно тіневитриваліша за модрина європейську, вона не лише мириться з бічним затіненням у густих (повних)

насадженнях, а вимагає його, і в цих умовах навіть підвищує свою продуктивність, створюючи досконалі за формою стовбури.

Модрина європейська, як відомо, утворює поодинокими екземплярами також велику масу деревини, але оскільки вона вимагає вільного доступу світла з боків, деревостани її бувають зріджені, а деревна маса відносно незначна.

З погляду продукції деревної маси модрина польська перевищує модрина європейську. В умовах мішаних насаджень з тіньовими породами вона дає більший приріст по висоті й по діаметру, ніж у чистих насадженнях, формує стрункі повнодеревні стовбури з нещаблистим окоренком.

Вплив бука, а ще в більший мірі смереки, на ріст і формування стовбура й крони є настільки виразним, що ця особливість впадає в очі навіть при побіжному огляді насаджень. Під впливом бічного затінення буками й смереками стовбури її значно раніше починають очищатися від сучків, ніж у чистих деревостанах або в деревостанах з домішкою світлових порід. Внаслідок цього крона модрини щораз вище зміщується до верхини і займає лише $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ стовбура. Стовбур виростає значно рівніший, стрілуватий, повнодеревний. Згрубілість окоренка значно менша, ніж в ажурних деревостанах, що, ймовірно, залежить від послаблення натиску на модрина повітряних течій, які розбиваються потужними, густо зімкнутими кронами буків та смерек. Таким чином, повнодеревність та стрілуватість стовбура залежить від умов середовища, які лісівник може успішно регулювати. На цьому прикладі прекрасно стверджується одне з основних положень мічурінської біології про глибокий вплив сукупності факторів середовища на формування рослини.

У комбінації з тіньовими породами модрина польська в значній мірі поліпшує родючість лісових ґрунтів.

Швидкий ріст модрини у висоту забезпечує можливість створення мішаних насаджень.

Модрина польська віком 40 р. досягає висоти 20 м, на висоті близько 1 м дає діаметр 32—33 см. У цьому віці починає помітно наростати повнодеревність стовбура.

Максимального приросту у висоту модрина польська досягає, залежно від бонітету умов зростання, в 20—30 р., а по діаметру в 40 р. Поточний приріст маси досягає максимуму в 20—40 р., а пересічний — не раніше 50 р.

Ядра деревина становить досить високий процент (60—70), і щодо тривалості й міцності не поступається перед деревиною модрини європейської; є дуже цінною для водних і підземних споруд. У воді вона стає твердою, кам'яніє.

Деревина модрини польської використовується для меблевих виробів та в будівлях. Її не точить червоточина, вона не затримує вологи, відзначається високою витривалістю, особливо на відкритих місцях. Тому вона дуже цінна для віконних рам і для оздоб

будівель. Нарешті, вона дає гарний візерунок і придатна для художніх виробів.

Польські селяни говорять про „вічну“ тривалість модрини польської. Щодо витривалості і міцності вона справді посідає одне з перших місць серед хвойних (після тиса); в цьому відношенні вона перевищує навіть дуб.

Отже біологічні та лісівничі властивості модрини польської дозволяють створювати високопродуктивні мішані насадження. На це повинні звернути належну увагу наші господарники.

Лісові насадження у „Кедрині“ з участю модрини польської займають гірські кам'яністі субстрати, мають дуже важливе ґрунтозахисне та водоохоронне значення; вони також утворюють разом з кедриною та іншими лісовими породами виключної краси мальовничі краєвиди. На цій місцевості, безперечно, можна створити перший в західних областях Української РСР заповідник.

ЛІТЕРАТУРА

- Дылис Н. В., Сибирская лиственница, Москва, 1947.
Козий Г. В., Четвертичная история восточно-карпатских лесов, Тезисы докторской диссертации, Львов, 1950.
Комаров В. Л., Флора СССР, т. I, Ленинград, 1934.
Сукачев В. Н., Дендрология с основами лесной геоботаники, Ленинград, 1934.
Domin K., Studie o promenlivosti modrinu v Evrope se zvlastnim zrenim k ceskoslovensku, Sbornik vyzkumnych ustavu zemedelskych RCS, Praha, 1930.
Herbich Fr., Über die Verbreitung der in Galizien u. Bukowina wildwachsenden Pflanzen, Verh. Zool. Bot. Ges., Wien, XI Abt., p. 47, 1861.
Jedlinski W., Modrzew polski (*Larix polonica*), 1932.
Miklaszewski J., Oceny krytyczne, Leśnik polski, październik, Warszawa, 1910.
Raciborski M., Kilka słów o modrzewiu w Polsce, Kosmos, 1890.
Rehman, Spraw. Komis. Fizyogr., VII, 1873.
Środoń A., Modrzew polski w Maniawie w Gorganach. Ochr. przyrody, XVII, 1927.
Szafer W., Przyczynek do znajomości modrzewi eurazjatyckich ze szczególnem uwzględnieniem modrzewia w Polsce, Kosmos, XXXIV, 1913.
Sokołowski M., Modrzew polski. Pamiętnik XV Zjazdu lekarzy i przyr. we Lwowie, 1937.
Zlatnik A., Hilitzer A., Přehled přírodních rezervací s jejich návrhu na podkarpatské Rusi, Praha, 1932.

ЛИСТВЕННИЦА ПОЛЬСКАЯ (*LARIX POLONICA* R A C I B.) В ВОСТОЧНЫХ КАРПАТАХ

Г. В. Козий

Резюме

Многие исследователи польской флоры до последнего времени отрицали наличие естественных произрастаний лиственницы в восточных Карпатах, считая, в частности, известное место-

произрастание ее около Манявы (Горганы) за насаждение искусственного происхождения, созданное в XVIII столетии.

Единственным исследователем, выдвинувшим обоснованные суждения об автохтонности лиственницы около Манявы, был А. Сьродонь (1927), установивший к тому же, что это не *Larix europaea* D. C. а *L. polonica* R a s i b., которую прежние флористы ошибочно отождествляли с *L. europaea* D. C.

В 1948 г. автор лично обнаружил в советских восточных Карпатах, около с. Брустуры, старое естественное насаждение из кедра европейского (*Pinus cembra* L.), лиственницы польской (*Larix polonica* R a s i b.) и ели обыкновенной (*Picea excelsa* Link.).

В связи с этим автор подтверждает мысль А. Сьродоня и считает в настоящее время точно установленным наличие естественных произрастаний *Larix polonica* R a s i b. в пределах западных областей Украины — около Манявы в Горганах (А. Сьродонь) и около села Брустуры (Закарпатская область, автор).

Учитывая находку лиственницы европейской (*Larix europaea* D. C.) М. И. Котовым в 1947 г. в восточных Карпатах, а также находки (автора) макроскопических остатков лиственницы в торфяниках под Брескулом, под Марышевскою и в Арджелюже, следует считать, что род *Larix* в восточных Карпатах в четвертичное время был распространен значительно более широко.

Привлекают внимание биологические и лесохозяйственные свойства польской лиственницы, а также высокие качества ее древесины.

Лесонасаждения урочища Кедрин с польской лиственницей на каменистых горных склонах выполняют очень важную почвозащитную и водоохранную роль и к тому же создают исключительной красоты живописные ландшафты. Поэтому они заслуживают внимания как объект для выделения первого в западных областях Украинской ССР заповедника.

БОТАНІКА

ДО КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ ВИДІВ ПІДСЕКЦІЇ
RUBIGINOSAE (ПІД *ROSA*)

В. Г. Хржановський

Наявність залозок на листочках непарнопірчастого листка шипшин є важливою діагностичною ознакою для систематики, бо, як часто виявляється, вона виникає під впливом існування в умовах семіаридного клімату. Саме ті природні групи роз (секції, підсекції), або принаймні їх вихідні форми, які виникали в умовах ксеротермічної екології, як зокрема й наша секція *Rubiginosae*, характеризуються залозкуватістю листочків, що є елементарною ознакою секції. В інших випадках залозкуватість є характерною лише для деяких найбільш ксеротичних видів (секція *Pimpinellifoliae*).

Прослідкувавши за поширенням шипшин з півдня (стародавнє Середземномор'я) на північ і північний захід євразійського материка, в нові екологоценотичні умови вологого приатлантичного лісу, можна побачити, що рослини не гублять залозкуватості, хоч рясність вкриття листової платівки залозками та інтенсивність виділення ароматичних речовин (ефірної олії) помітно знижується. Таким чином, можна вважати, що залозкуватість листочків для деяких природних груп роз, зокрема в межах підсекції *Rubiginosae* є надійною, спадково стійкою ознакою.

Уже перші систематики-родологи звертали увагу на залозкуватість листочків та брали її до уваги при класифікаціях як чисто морфологічну ознаку, не вдаючись, проте, у вивчення та оцінку залозок фізіологічно.

Так, Дюпонт (1813), ставлячи питання систематизації 131 відомих йому видів і відмін шипшин, встановлює, між іншим, групу *Rubiginosae* як близьку до *Caninae*. Дюпонт, на жаль, подає лише назви встановленої ним 31 групи шипшин, тому ми не маємо можливості збагнути навіть основного принципу цієї класифікації. Та взаєморозміщення окремих груп говорить про штучність цілої системи. В основу класифікації за вихідні групи Дюпонт кладе новішу поліморфну секцію *Caninae*. Група залозкуватих роз типу підсекції *Eucaninae*, що посідає тепер своє природне місце в межах обширної секції *Caninae*, штучно роз-

произрастание ее около Манявы (Горганы) за насаждение искусственного происхождения, созданное в XVIII столетии.

Единственным исследователем, выдвинувшим обоснованные суждения об автохтонности лиственницы около Манявы, был А. Сьродонь (1927), установивший к тому же, что это не *Larix europaea* D. C. а *L. polonica* R a s i b., которую прежние флористы ошибочно отождествляли с *L. europaea* D. C.

В 1948 г. автор лично обнаружил в советских восточных Карпатах, около с. Брустуры, старое естественное насаждение из кедра европейского (*Pinus cembra* L.), лиственницы польской (*Larix polonica* R a s i b.) и ели обыкновенной (*Picea excelsa* Link.).

В связи с этим автор подтверждает мысль А. Сьродоня и считает в настоящее время точно установленным наличие естественных произрастаний *Larix polonica* R a s i b. в пределах западных областей Украины — около Манявы в Горганах (А. Сьродонь) и около села Брустуры (Закарпатская область, автор).

Учитывая находку лиственницы европейской (*Larix europaea* D. C.) М. И. Котовым в 1947 г. в восточных Карпатах, а также находки (автора) макроскопических остатков лиственницы в торфяниках под Брескулом, под Марышевскою и в Арджелюже, следует считать, что род *Larix* в восточных Карпатах в четвертичное время был распространен значительно более широко.

Привлекают внимание биологические и лесохозяйственные свойства польской лиственницы, а также высокие качества ее древесины.

Лесонасаждения урочища Кедрин с польской лиственницей на каменистых горных склонах выполняют очень важную почвозащитную и водоохранную роль и к тому же создают исключительной красоты живописные ландшафты. Поэтому они заслуживают внимания как объект для выделения первого в западных областях Украинской ССР заповедника.

БОТАНІКА

ДО КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ ВИДІВ ПІДСЕКЦІЇ
RUBIGINOSAE (ПІД *ROSA*)

В. Г. Хржановський

Наявність залозок на листочках непарнопірчастого листка шипшин є важливою діагностичною ознакою для систематики, бо, як часто виявляється, вона виникає під впливом існування в умовах семіаридного клімату. Саме ті природні групи роз (секції, підсекції), або принаймні їх вихідні форми, які виникали в умовах ксеротермічної екології, як зокрема й наша секція *Rubiginosae*, характеризуються залозкуватістю листочків, що є елементарною ознакою секції. В інших випадках залозкуватість є характерною лише для деяких найбільш ксеротичних видів (секція *Pimpinellifoliae*).

Прослідкувавши за поширенням шипшин з півдня (стародавнє Середземномор'я) на північ і північний захід євразійського материка, в нові екологоценотичні умови вологого приатлантичного лісу, можна побачити, що рослини не гублять залозкуватості, хоч рясність вкриття листової платівки залозками та інтенсивність виділення ароматичних речовин (ефірної олії) помітно знижується. Таким чином, можна вважати, що залозкуватість листочків для деяких природних груп роз, зокрема в межах підсекції *Rubiginosae* є надійною, спадково стійкою ознакою.

Уже перші систематики-родологи звертали увагу на залозкуватість листочків та брали її до уваги при класифікаціях як чисто морфологічну ознаку, не вдаючись, проте, у вивчення та оцінку залозок фізіологічно.

Так, Дюпонт (1813), ставлячи питання систематизації 131 відомих йому видів і відмін шипшин, встановлює, між іншим, групу *Rubiginosae* як близьку до *Caninae*. Дюпонт, на жаль, подає лише назви встановленої ним 31 групи шипшин, тому ми не маємо можливості збагнути навіть основного принципу цієї класифікації. Та взаєморозміщення окремих груп говорить про штучність цілої системи. В основу класифікації за вихідні групи Дюпонт кладе новішу поліморфну секцію *Caninae*. Група залозкуватих роз типу підсекції *Eucaninae*, що посідає тепер своє природне місце в межах обширної секції *Caninae*, штучно роз-

ЗМІСТ

Передмова	5
---------------------	---

Ботаніка

Г. В. Козій, Модрина польська у східних Карпатах	7
В. Г. Хржановський, До критичного аналізу видів підсекції <i>Rubiginosae</i> (рід <i>Rosa</i>)	17
К. А. Малиновський, В. М., Мельничук, Про нове місцезна- ходження осоки наскельної в східних Карпатах	37
А. С. Лазаренко, Мохова рослинність вогких гранітних скель р. Тясмина	40
М. П. Слободян, Матеріали до бріофлори Мармароських Карпат . .	50
М. П. Слободян, До бріогеографії західного Поділля, Опілля і Покуття	66
В. М. Мельничук, Матеріали до визначення рН у листяних мохів . .	91
Р. А. Бейліс-Вирова, Про деякі схожі риси в розвитку зародків пшениці й жита	114

Зоологія

В. О. Захваткін, Паразити риб водойм Закарпатської області	119
В. О. Захваткін, О. П. Кулаківська, Паразити риб верхів'я Дністра	150
О. П. Кулаківська, До паразитофауни форелі і хариуса деяких річок Закарпаття	156
В. І. Здун, Фауна личинкових стадій трематод в молюсках Закарпаття	167
К. А. Татаринів, Про нові місця знаходження темної полівки і полівки- економки на Україні	190
К. А. Татаринів, Знахідка довговухої нічниці на Львівщині	198
Ф. І. Страутман, До харчування птахів на виноградниках Закарпат- ської області	202